SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari

4-son (5-jild)

2025

SCIENCE PROBLEMS.UZ

ISSN: 2181-1342 (Online)
Сайт: https://scienceproblems.uz
DOI: 10.47390/SPR1342V5I4Y2025

SCIENCEPROBLEMS.UZ

IJTIMOIY-GUMANITAR FANLARNING DOLZARB MUAMMOLARI

№ 4 (5) – 2025

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

TOSHKENT-2025

BOSH MUHARRIR:

Isanova Feruza Tulqinovna

TAHRIR HAY’ATI:

07.00.00- TARIX FANLARI:

Yuldashev Anvar Ergashevich – tarix fanlari doktori, siyosiy fanlar nomzodi, professor, O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Mavlanov Uktam Maxmasabirovich – tarix fanlari doktori, professor, O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Xazratkulov Abror – tarix fanlari doktori, dotsent, O‘zbekiston davlat jahon tillari universiteti.

Tursunov Ravshan Normuratovich – tarix fanlari doktori, O‘zbekiston Milliy Universiteti;

Xolikulov Axmadjon Boymahammatovich – tarix fanlari doktori, O‘zbekiston Milliy Universiteti;

Gabrielyan Sofya Ivanovna – tarix fanlari doktori, dotsent, O‘zbekiston Milliy Universiteti.

Saidov Sarvar Atabullo o‘g‘li – katta ilmiy xodim, Imom Termiziy xalqaro ilmiy-tadqiqot markazi, ilmiy tadqiqotlar bo‘limi.

08.00.00- IQTISODIYOT FANLARI:

Karlibayeva Raya Xojabayevna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Nasirxodjayeva Dilafruz Sabitxanovna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Ostonokulov Azamat Abdukarimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent moliya instituti;

Arabov Nurali Uralovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

Xudoyqulov Sadirdin Karimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Azizov Sherzod O‘ktamovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, O‘zbekiston Respublikasi Bojxona instituti;

Xojayev Azizxon Saidaloxonovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, Farg‘ona politexnika instituti

Xolov Aktam Xatamovich – iqtisodiyot fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), dotsent, O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Shadiyeva Dildora Xamidovna – iqtisodiyot fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), dotsent v.b, Toshkent moliya instituti;

Shakarov Qulmat Ashirovich – iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent, Toshkent axborot texnologiyalari universiteti

09.00.00- FALSAFA FANLARI:

Hakimov Nazar Hakimovich – falsafa fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Yaxshilikov Jo‘raboy – falsafa fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

G‘aybullayev Otabek Muhammadiyevich – falsafa fanlari doktori, professor, Samarqand davlat chet tillar instituti;

Saidova Kamola Uskanbayevna – falsafa fanlari doktori, “Tashkent International University of Education” xalqaro universiteti;

Hoshimxonov Mo‘min – falsafa fanlari doktori, dotsent, Jizzax pedagogika instituti;

O‘roqova Oysuluv Jamoliddinovna – falsafa fanlari doktori, dotsent, Andijon davlat tibbiyot instituti, Ijtimoiy-gumanitar fanlar kafedrasi mudiri;

Nosirxodjayeva Gulnora Abdukaxxarovna – falsafa fanlari nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Turdiyev Bexruz Sobirovich – falsafa fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), dotsent, Buxoro davlat universiteti.

10.00.00- FILOLOGIYA FANLARI:

Axmedov Oybek Saporbayevich – filologiya fanlari doktori, professor, O‘zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Ko‘chimov Shuxrat Norqizilovich – filologiya fanlari doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hasanov Shavkat Ahadovich – filologiya fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

Baxronova Dilrabo Keldiyorovna – filologiya fanlari doktori, professor, O‘zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Mirsanov G‘aybullo Qulmurodovich – filologiya fanlari doktori, professor, Samarqand davlat chet tillar instituti;

Salaxutdinova Musharraf Isamutdinovna – filologiya fanlari nomzodi, dotsent, Samarqand davlat universiteti;

Kuchkarov Raxman Urmanovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent v/b, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Yunusov Mansur Abdullayevich – filologiya fanlari nomzodi, Oʻzbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Saidov Ulugbek Aripovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent, Oʻzbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi.

12.00.00- YURIDIK FANLAR:

Axmedshayeva Mavlyuda Axatovna – yuridik fanlar doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Muxitdinova Firyuza Abdurashidovna – yuridik fanlar doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Esanova Zamira Normurotovna – yuridik fanlar doktori, professor, Oʻzbekiston Respublikasida xizmat koʻrsatgan yurist, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hamroqulov Bahodir Mamasharifovich – yuridik fanlar doktori, professor v.b., Jahon iqtisodiyoti va diplomatiya universiteti;

Zulfiqorov Sherzod Xurramovich – yuridik fanlar doktori, professor, Oʻzbekiston Respublikasi Jamoat xavfsizligi universiteti;

Xayitov Xushvaqt Saparbayevich – yuridik fanlar doktori, professor, Oʻzbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Asadov Shavkat Gʻaybullayevich – yuridik fanlar doktori, dotsent, Oʻzbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Ergashev Ikrom Abdurasulovich – yuridik fanlari doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Utemuratov Maxmut Ajimuratovich – yuridik fanlar nomzodi, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Saydullayev Shaxzod Alixanovich – yuridik fanlar nomzodi, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hakimov Komil Baxtiyarovich – yuridik fanlar doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Yusupov Sardorbek Baxodirovich – yuridik fanlar doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Amirov Zafar Aktamovich – yuridik fanlar doktori (PhD), Oʻzbekiston Respublikasi Sudyalar oliy kengashi huzuridagi Sudyalar oliy maktabi;

Joʻrayev Sherzod Yuldashevich – yuridik fanlar nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Babadjanov Atabek Davronbekovich – yuridik fanlar nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Normatov Bekzod Akrom oʻgʻli — yuridik fanlar boʻyicha falsafa doktori, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Rahmatov Elyor Jumaboyevich — yuridik fanlar nomzodi, Toshkent davlat yuridik universiteti;

13.00.00- PEDAGOGIKA FANLARI:

Xashimova Dildarxon Urinboyevna – pedagogika fanlari doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Ibragimova Gulnora Xavazmatovna – pedagogika fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Zakirova Feruza Maxmudovna – pedagogika fanlari doktori, Toshkent axborot texnologiyalari universiteti huzuridagi pedagogik kadrlarni qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish tarmoq markazi;

Kayumova Nasiba Ashurovna – pedagogika fanlari doktori, professor, Qarshi davlat universiteti;

Taylanova Shoxida Zayniyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent;

Jumaniyozova Muhayyo Tojiyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent, Oʻzbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Ibraximov Sanjar Urunbayevich – pedagogika fanlari doktori, Iqtisodiyot va pedagogika universiteti;

Javliyeva Shaxnoza Baxodirovna – pedagogika fanlari boʻyicha falsafa doktori (PhD), Samarqand davlat universiteti;

Bobomurotova Latofat Elmurodovna — pedagogika fanlari boʻyicha falsafa doktori (PhD), Samarqanddavlatuniversiteti.

19.00.00- PSIXOLOGIYA FANLARI:

Karimova Vasila Mamanosirovna – psixologiya fanlari doktori, professor, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti;

Hayitov Oybek Eshboyevich – Jismoniy tarbiya va sport boʻyicha mutaxassislarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish instituti, psixologiya fanlari doktori, professor

Umarova Navbahor Shokirovna– psixologiya fanlari doktori, dotsent, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti, Amaliy psixologiyasi kafedrasi mudiri;

Atabayeva Nargis Batirovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti;

Shamshetova Anjim Karamaddinovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Qodirov Obid Safarovich – psixologiya fanlari doktori (PhD), Samarkand viloyat IIB Tibbiyot bo'limi psixologik xizmat boshlig'i.

22.00.00- SOTSIOLOGIYA FANLARI:

Latipova Nodira Muxtarjanovna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri;

Seitov Azamat Po'latovich – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti;

Sodiqova Shohida Marxaboyevna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston xalqaro islom akademiyasi.

23.00.00- SIYOSIY FANLAR

Nazarov Nasriddin Ataqulovich –siyosiy fanlar doktori, falsafa fanlari doktori, professor, Toshkent arxitektura qurilish instituti;

Bo'tayev Usmonjon Xayrullayevich –siyosiy fanlar doktori, dotsent, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri.

OAK Ro'yxati

Mazkur jurnal Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi Rayosatining 2022-yil 30-noyabrdagi 327/5-son qarori bilan tarix, iqtisodiyot, falsafa, filologiya, yuridik va pedagogika fanlari bo'yicha ilmiy darajalar yuzasidan dissertatsiyalar asosiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan.

"Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari" elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro'yxatiga olingan.

Muassis: "SCIENCEPROBLEMS TEAM" mas'uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog'och ko'chasi, 70/10-uy. Elektron manzil: scienceproblems.uz@gmail.com

Bog'lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).

IJTIMOIY-GUMANITAR FANLARNING
DOLZARB MUAMMOLARI
5-jild, 4-son (Aprel, 2025). - 502 bet.

MUNDARIJA

07.00.00 – TARIX FANLARI

Maxmudov Mansurjon Abdugʻopporovich
TARIXIY ASARLAR VA ULARNI OʻRGANISH: MILLIY ZIYOLILAR TOMONIDAN OLIB BORILGAN TADQIQOTLAR 12-17

Qurbonov Xurshid Raupovich
OʻZBEKISTONDAN JANUBIY URALGA SAFARBAR QILINGAN "MEHNAT ARMIYACHILARI" VA ULARNING TAʼMINOTI 18-22

Salayev Fazliddin Shamsiddin oʻgʻli
OʻZBEKISTONDA DEMOGRAFIYANING RIVOJLANISH TARIXI VA SHAKLLANISHI 23-28

Abbasov Behzod Baxtiyorovich
FARGʻONA OBLASTIDA TASHKIL QILINGAN XOʻJALIKLARDA IJTIMOIY MUAMMOLAR VA KOʻCHIRILGAN AHOLINING YANGI SHAROITGA MOSLASHISHI (1946-1965) 29-35

Mirzaliyev Ulugʻbek, Klichev Ulugʻbek
OʻZBEKISTON RESPUBLIKASI MILLIY ARXIVLAR FAOLIYATINI TASHKIL ETISH BORASIDAGI ISHLAR VA ISLOHOTLAR 36-39

Tursunova Gavhar Begmuradovna
ROSSIYA IMPERIYASINING SIRDARYO VILOYATIDA OLIB BORGAN MAʼMURIY-SIYOSIY BOSHQARUV TIZIMI (XIX ASRNING IKKINCHI YARMI – XX ASR BOSHLARI) 40-50

Vaxobov Doston Abdumannob oʻgʻli
IKKINCHI JAHON URUSHI YILLARIDA MAKTAB, TIBBIYOT VA SOGʻLIQNI SAQLASH XODIMLARINING GʻALABAGA QOʻSHGAN HISSASI 51-54

Sodiqova Yulduzxon Maxamat qizi
OʻZBEKISTONDA MAKTAB TAʼLIMINI ISLOH QILINISHI VA UNDAGI OʻZGARISHLAR (1991-2024 yy) 55-59

Maxmudov Umrbek Baxtiyorovich
QUYI SIRDARYOBOʻYI HUDUDLARIDA OLIB BORILGAN ARXEOLOGIK TADQIQOTLAR VA ULARNING NATIJALARI 60-64

Yoʻldosheva Gulbahor Nuriddinovna
MUSTAQILLIK YILLARIDA OʻRTA UMUMTAʼLIM MAKTABLARINING AHVOLI VA MODDIY – TEXNIKA BAZASINING MUSTAHKAMLANISHI (QASHQADARYO VA SURXONDARYO VILOYATLARI MISOLIDA) 65-69

Mardiyeva Guzal Karimovna
XOTIN-QIZLARNING 1950-1980-YILLARDA SAMARQAND VILOYATI ILM-FAN SOHASINI RIVOJLANTIRISHDAGI OʻRNI 70-75

Narziyev Rustambek Xaydarovich
HARAKATLAR STRATEGIYASIDA NOGIRONLIGI BOR YOSHLAR UCHUN YARATILGAN IMKONIYATLAR 76-80

Abdullayev Ilhomjon Ikromjonovich
XIX ASR OXIRI – XX ASR BOSHLARIDA NAMANGAN SHAHRINING IJTIMOIY-IQTISODIY HAYOTI 81-87

Sodiqova Maxbubaxon Raxmonaliyevna
O'ZBEKISTONNING MILLIY HUNARMANDCHILIGI RIVOJIDA IPAKCHILIKNING O'RNI 88-92

G'ulomjon Jumanazarovich Axmedov
O'ZBEKISTON TARIXIDA KONCHILIK ISHI VA METALLURGIYA RIVOJLANISHI 93-99

08.00.00 – IQTISODIYOT FANLARI

Abdullayev Zafarbek Safibullayevich
BARQARORLIK REYTINGI ORQALI FISKAL INTIZOM VA BIZNES MUHITINI RAG'BATLANTIRISHNING O'ZBEKISTON TAJRIBASI 100-116

Юлдашева Надира Викторовна
«ГОСУДАРСТВЕННЫЕ ЗАКУПКИ ПОД КОНТРОЛЕМ: ИНСТИТУЦИОНАЛЬНЫЙ АНАЛИЗ УЗБЕКСКОЙ МОДЕЛИ МОНИТОРИНГА» 117-123

Maxsudov Sherzod Solijonovich
ERKIN IQTISODIY ZONALARDA INVESTITSIYA JOZIBADORLIGINI OSHIRISH 124-128

Xaitov Oxunjon Nomoz o'g'li
TURISTIK VA REKREATSION KLASTERNING MUVAFFAQIYATLI FAOLIYAT YURITISH TAMOYILLARINI TIZIMLASHTIRISH 129-135

Xadimova Aziza Abdufattoyevna
SAMARQAND VILOYATINING DEMOGRAFIK O'ZGARISHLARI VA IQTISODIY RIVOJLANISHI 136-145

Tashpulatov Giyos Toxirovich
XORIJIY BAHOLOVCHI TASHKILOTLAR REYTINGI VA RENKINGINI BAHOLASHDA KOMPLEKS YONDASHUVNING QO'LLANILISHI TAHLILI (ROSSIYADAGI BAHOLOVCHI TASHKILOTLAR MISOLIDA) 146-159

Ulug'muradova Nodira Berdimuradovna
O'ZBEKISTONDA KICHIK BIZNESNI RIVOJLANTIRISHDA INSON KAPITALINING TA'SIRI 160-164

Tursunxodjayeva Shirin Zafar qizi
"QUTIDA RO'YXATGA OLISH" (SHELF-REGISTRATION) AMALIYOTINI JORIY ETISH 165-169

09.00.00 – FALSAFA FANLARI

Komilov Ro'zi Rabiyevich
OILA BARQARORLIGINI TA'MINLASHDA MODDIY VA MA'NAVIY OMILLARNING FALSAFIY TAHLILI 170-172

Хакимов Эркин
ЗНАНИЕ ЛОГИКИ КАК УСЛОВИЕ ФОРМИРОВАНИЯ КУЛЬТУРЫ МЫШЛЕНИЯ В ИНФОРМАЦИОННОМ ОБЩЕСТВЕ 173-180

Usmonova Laylo Raxmatullayevna
SHARQ FALSAFASIDA INSON MUAMMOSI 181-185

Karimov Yo'ldosh Ergashevich
TARIXNI SOXTALASHTIRISHNING TARIXIY TAFAKKURGA TA'SIRI MASALALARI 186-191

Агзамходжаева Шахноза Саидматмабовна
О ЦЕЛИ И СОДЕРЖАНИИ ЧЕЛОВЕЧЕСКОЙ ЖИЗНИ, ДУХОВНОМ СОВЕРШЕНСТВЕ (ПО ПРОИЗВЕДЕНИЯМ АЛИШЕРА НАВАИ) 192-195

Rustamov Ramz Rizoqulovich
ZAMONAVIY IQTISODIY TARG'IBOT VA UNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI 197-204

Evatov Salimjon
MARKAZIY OSIYODA TASAVVUFIY TAFAKKUR RIVOJI: IX-XII ASRLAR MEROSI 205-209

Turobov Yorqinjon Yoqub o'g'li
ISLOM TA'LIMOTIDA SIYOSAT VA HOKIMIYAT FALSAFASI 210-213

Toshpulatov Odil Nodirovich
IJTIMOIY MUNOSABATLARDA AMORALIZM VA IMMORALIZMNI OLDINI OLISHDA MAVJUD ME'YORLARNING AHAMIYATI 214-217

Kunisheva Nadira Julanovna
"IJTIMOIY BAG'RIKENGLIK" TUSHUNCHASINI TADQIQ ETISHNING ILMIY-NAZARIY MASALALARI 218-223

Eshpulatov Inoyat
FAXRIDDIN ROZIY YASHAGAN DAVR: IJTIMOIY-SIYOSIY VAZIYAT VA MA'NAVIY MUHIT 224-231

10.00.00 – FILOLOGIYA FANLARI

Nuniyazova Shaxlo Ulugbekovna
O'ZBEK ONOMASTIKASIDA GIDRONIMLARNING LINGVOMADANIY SHAKLLANISHI 232-236

Алиева Эльвина Аметовна
ЛЕКСИЧЕСКИЙ И ЛЕКСИКО-СИНТАКСИЧЕСКИЙ ПОВТОРЫ С РАСПРОСТРАНЕНИЕМ В ХУДОЖЕСТВЕННЫХ ОЧЕРКАХ М. ЦВЕТАЕВОЙ 237-243

Usmanova Sevara
INGLIZ VA O'ZBEK TARIXIY ROMANLARIDA TARIXIY HAQIQAT VA BADIIY TO'QIMA 244-251

Ochilov Ulug'bek Sayfulloyevich
MAGIK REALIZMNING MADANIYAT VA ADABIYOTGA TA'SIRI 252-260

Daminova Rahima Malikovna
ATOYI SHE'RIYATINING BADIIY LATOFATI 261-266

Yusupov Asror
PUBLITSISTIK MATNLARDA UCHROVCHI LINGVOKULTUROLOGIK BIRLIKLAR TARJIMASIGA LEKSIKOGRAFIK YONDASHUV 267-271

Ruziyeva Nasiba Kenjayevna
VLADIMIR GEORGEVICH GAKNING TARJIMA MASALALARIGA DOIR TADQIQOTLARI 272-276

Batirkhanova Madina Oybekovna
COMPONENT ANALYSIS OF SOMATIC PHRASEOLOGISMS IN ENGLISH FICTION 277-281

Sirojiddinova Shakhribonu
THE FORMATION OF MYTHOLOGY AND THE INFLUENCING FACTORS 282-285

12.00.00 – YURIDIK FANLAR

Xodjiev Yunus Muxitdinovich
DAVLAT XIZMATLARI VA FUQAROLIK-HUQUQIY XIZMATLAR TUSHUNCHASI HAMDA O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI 286-292

Wang Cong
RESEARCH ON LEGAL ISSUES OF PERSONAL INFORMATION PROTECTION 293-300

Ли Адик
К ВОПРОСУ О ПОНЯТИИ И КЛАССИФИКАЦИИ ВИДОВ ФИНАНСИРОВАНИЯ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ 301-310

Abdurashidova Zarina Turg'un qizi
FUQAROSIZLIKKA QARSHI MUROSASIZLIK: HUQUQIY CHORALARNING NAZARIY VA AMALIY JIHATLARI 311-315

Axmatov Olimjon Odilovich
"KRIPTO-AKTIVLAR VA VALYUTA QIMMATLIKLARINI QONUNGA XILOF RAVISHDA OLISH, O'TKAZISH VA AYIRBOSHLASH: IQTISODIY, HUQUQIY XAVF-XATARLAR VA ULARNING OLDINI OLISHDA SUN'IY INTELLEKTNING O'RNI" 316-322

Xatamov To'lqin Tojiddinovich
KUCHLI TA'SIR QILUVCHI VA GIYOHVANDLIK VOSITALARINI YANGI TURLARINI NOQONUNIY MUOMALASI BILAN BOG'LIQ JINOYATLARNING NAZARIY-HUQUQIY TAHLILI 323-329

Kuchimova Shaxlo
VORISLIK HUQUQIDA MEROS MAJBURIYATI 330-337

O'rinova Dilshoda Adhamovna
OILAVIY ZO'RAVONLIK JINOYATINING KRIMINOLOGIK TAVSIFI HAMDA USHBU TURDAGI JINOYATLARDA AYOLLAR JABRLANISHINI OLDINI OLISH BO'YICHA FARG'ONA TAJRIBASI 338-347

Geng Zhimin
RESEARCH ON THE INDEPENDENCE OF THE INTERNATIONAL CRIMINAL COURT...... 348-351

Xidirov Mexroj Qilich o'g'li
ELEKTRON TO'LOV VOSITALARI ORQALI SODIR ETILADIGAN FIRIBGARLIK JINOYATLARINING SABABLARI, ULARNING SODIR ETILISHIGA IMKON BERUVCHI OMILLAR 352-357

Тулаганов Элмурод
ВОПРОСЫ ПРОТИВОДЕЙСТВИЯ КОРРУПЦИИ В УСЛОВИЯХ ЦИФРОВОЙ ТРАНСФОРМАЦИИ 358-367

Bozorboyev Farruh, Boboxonov Akromxon
DASTLABKI TERGOV BOSQICHIDA PROTSESSUAL HARAKATLARNI SODDALASHTIRISH: XOLIS INSTITUTI 368-374

Abbosov Mirsulton Mirsharof o'g'li
JINOYAT QONUNCHILIGIDA SUN'IY INTELLEKT TUSHUNCHASI VA UNING IJTIMOIY XAVFLILIGI 375-382

Mamatov Islom Qosim o‘g‘li
DAVLAT XARIDLARI BILAN BOG‘LIQ JINOYATLARNI FOSH ETISH USULLARI, AMALIYOTDAGI MUAMMOLAR VA TAKLIFLAR 383-392

Kamilov Oybek
O‘ZBEKISTONNING MIGRATSIYA SOHASIDA MINTAQAVIY TASHKILOTLAR VA XORIJIY DAVLATLAR BILAN HAMKORLIGINI RIVOJLANTIRISH MASALALARI 393-402

Абророва Камола Саидмухторовна
ВЛИЯНИЕ МЕЖДУНАРОДНОГО КОММЕРЧЕСКОГО АРБИТРАЖА НА ИНВЕСТИЦИОННЫЙ КЛИМАТ УЗБЕКИСТАНА: ПРОБЛЕМЫ, РЕШЕНИЯ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ 403-410

Ne’matova Muborak Odiljonovna
RAQAMLI FUQAROLIKNING MOHIYATI VA UNI SHAKLLANTIRISHGA OID DOLZARB MUAMMOLAR (O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI MISOLIDA) 411-418

Jabbarova Yulduz Ibrohim qizi
“HUQUQNI QO‘LLASH AMALIYOTIGA SUN’IY INTELLEKTNI INTEGRATSIYA QILISHNING AXLOQIY VA HUQUQIY MASALALARI”........ 419-427

Agzamova Qizlarxon Baxtiyorovna
INSOFLI EGALLOVCHINING HUQUQIY MAQOMIGA OID AYRIM MASALALAR 428-432

Shomirzayev Saxodulla, Sherkulov Azamat
VALYUTA QIMMATLIKLARINI BOJXONA CHEGARASIDAN OLIB O’TISH BILAN BOG‘LIQ HUQUQBUZARLIKLARNI ANIQLASH VA JAVOBGARLIK ASOSLARI 433-441

Jumanazarov Faxriddin Erkinovich
KONTRAFAKT MAHSULOTLAR KONTRABANDASI NATIJASIDA INTELLEKTUAL MULK HUQUQI BUZILISHINING NAZARIY-HUQUQIY JIHATLARI 442-448

Ergashev Sharifjon Shuhrat o‘g‘li
YASHIRIN IQTISODIYOTNING JAMIYAT IJTIMOIY-IQTISODIY FAOLIYATIGA TA’SIRI VA UNGA QARSHI KURASHISHDA BOJXONA AUDITINING O’RNI 449-457

Mansurov Arslon Askarovich
“IJTIMOIY DAVLAT” TAMOYILINING YANGI O‘ZBEKISTON SHAROITIDAGI HUQUQIY MAQOMI VA XALQARO TAJRIBA BILAN TAQQOSLAMA TAHLILI 458-463

13.00.00 – PEDAGOGIKA FANLARI

Abdullayev Yashnarjon Mahkamovich
“JISMONIY MADANIYAT NAZARIYASI VA METODIKASI” FANIDAN NAZARIY MASHG’ULOTLARNI O’TKAZISH METODIKASI 464-470

Yusubjanova Musharraf Tursunali qizi
EHTIMOLLAR NAZARIYASI VA MATEMATIK STATISTIKANI UMUMTA’LIM MAKTABLARIDA O‘QITISH: XORIJIY TAJRIBA VA ILMIY YONDASHUVLAR 471-475

Fayzullayeva Gulchexra, Kurbonova Gulmira
BO‘LAJAK O‘QITUVCHILARDA KOLLABORATIV O‘QUV MUHITINI LOYIHALASH KO‘NIKMALARINI RIVOJLANTIRISH: INNOVATSION YONDASHUVLAR VA ISTIQBOLLAR 476-481

Yaqubov Fazliddin Muxitdinovich
ILMIY-TADQIQOTCHILIK KOMPETENTLIGINING MAZMUNI VA TARKIBIY TUZILISHI 482-485

Mirsanova Moxira Xusniddin qizi
FANTASTIK IFODA SHAKLLARI VA UNING BADIIYATI 486-491

Tursinova Zoxida Sharabidinovna
TA'LIM SIFATINI OSHIRISHDA MAKTAB O'QITUVCHILARNING PEDAGOGIK MAHORATINI BAHOLASH MEXANIZMLARINING TAKOMILLASHUVIDA TA'LIM MENEJMENTINING O'RNI 492-496

Раббимова Нодира Таштемировна
ТЕХНОЛОГИЯ РАЗВИТИЯ КРИТИЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ ПРИ ПРЕПОДАВАНИИ ИНФЕКЦИОННЫХ БОЛЕЗНЕЙ В ВУЗЕ 497-501

SCIENCE PROBLEMS.UZ

Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari
Actual Problems of Humanities and Social Sciences
Volume 5 | Issue 4 | 2025
ISSN Online: 2181-1342

Received: 16 March 2025
Accepted: 5 April 2025
Published: 15 April 2025

Article / Original Paper

ANALYSIS OF THE APPLICATION OF AN INTEGRATED APPROACH TO THE ASSESSMENT OF THE RATING AND RANKING OF FOREIGN EVALUATION ORGANIZATIONS (USING THE EXAMPLE OF APPRAISAL ORGANIZATIONS IN RUSSIA)

Tashpulatov Giyos Toxirovich
Higher School of Business and Entrepreneurship (PhD)
under the Cabinet of Ministers Republic of Uzbekistan
E-mail: giyos_tashpulatov@mail.ru

Abstract. This article analyzes the principles, indicators, and the generalized approach and methodology used for assessing the rating and ranking of the activities of rating organizations in Russia. The article suggests the development of a qualitative or quantitative rating index and ranking methods based on a transition scale, which consists of a set of numbers from the interval [1; 27; -n], accepted as the numerical analog of the scales of international rating agencies.
Furthermore, the article details the main indicators used in the assessment of ratings, the core principles of the methodology, and their relationship with international standards. The article emphasizes the importance of a comprehensive analysis of various indicators for the accuracy and reliability of ratings and rankings, as well as the significance of basing them on the scales of international rating agencies. The analysis results are directed towards the development of effective and objective approaches for evaluating the ratings of rating organizations in Russia.

Keywords: Rating organizations of Russia, rating, ranking, methodology, international rating agencies, indicators, qualitative rating index, quantitative rating index, comprehensive approach, rating scale, analysis, international standards, objective approach, financial dimension.

XORIJIY BAHOLOVCHI TASHKILOTLAR REYTINGI VA RENKINGINI BAHOLASHDA KOMPLEKS YONDASHUVNING QO‘LLANILISHI TAHLILI (ROSSIYADAGI BAHOLOVCHI TASHKILOTLAR MISOLIDA)

Tashpulatov Giyos Toxirovich
O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi
Biznes va tadbirkorlik oliy maktabi dotsenti, (PhD)

Annotatsiya. Ushbu maqolada Rossiyadagi baholovchi tashkilotlar faoliyatining reytingini baholash va renkingini aniqlash prinsiplari, ko‘rsatkichlari, hamda reytinglarni baholash va renkingini aniqlashda qo‘llaniladigan umumlashgan yondashuv va metodologiya tahlil qilingan. Maqolada xalqaro reyting agentliklarining shkalalarining raqamli analogi sifatida qabul qilingan [1; 27; -n] intervaldagi sonlar to‘plamidan iborat o‘tish shkalasi vositasida sifatiy reyting indeksini yoki miqdoriy reyting indeksini ishlab chiqish va renkinglash usullari tavsiya etilgan.
Shuningdek, maqolada reytinglarni baholashda ishlatiladigan asosiy ko‘rsatkichlar, metodologiyaning asosiy tamoyillari va ularning xalqaro standartlar bilan o‘zaro aloqasi detalizatsiya qilingan. Maqola reytinglar va renkinglarning aniq va ishonchli bo‘lishi uchun turli ko‘rsatkichlarni kompleks ravishda tahlil qilish, shuningdek, xalqaro reyting agentliklarining shkalalarini asos qilib, ularning ahamiyatini ko‘rsatadi. Tahlil natijalari Rossiyadagi baholovchi tashkilotlarning reytingini baholashda samarali va obyektiv yondashuvlarni ishlab chiqishga yo‘naltirilgan.

Kalit soʻzlar: Rossiyaning baholovchi tashkilotlari, reyting, renking, metodologiya, xalqaro reyting agentliklari, koʻrsatkichlar, sifatiy reyting indeks, miqdoriy reyting indeks, kompleks yondashuv, reyting shkalasi, tahlil, xalqaro standartlar, obyektiv yondashuv, moliyaviy oʻlcham.

DOI: https://doi.org/10.47390/SPR1342V5I4Y2025N22

Kirish. Baholash xizmatlari bozori jamiyatdagi har xil iqtisodiy munosabatlarni shakllantirish va ularni rivojlantirishga xizmat qiladi [1, 2]. Ularning asosiy maqsadi – aktivlar, mulklar va korxonalarning aniq qiymatini aniqlash, bu esa investorlarga, tadbirkorlarga, davlat idoralariga, moliyaviy institutlarga muhim axborot taqdim etadi.

Dunyoda mulk qiymatini baholash xizmatlari bozorining nisbatan uzoq muddatli rivojlanishi davomida baholovchi tashkilotlar reytingini baholashning nisbatan aniq, sinalgan va bir-biridan keskin farqlanuvchi koʻp miqdorda metodologiyalari ishlab chiqilgan boʻlib [3, 4, 5, 6], ular ichida yirik Xalqaro reyting agentliklarining xizmatlari koʻpchilik uchun afzalligi bilan ajralib turadi. Odatda (jahon amaliyotida), reyting agentliklari tomonidan baholovchi tashkilotlar reytingi tegishli sifat va miqdoriy koʻrsatkich (parametr)larni (ularning taxminiy roʻyxati yuqorida keltirilgan) qamrovchi uchta bazaviy indekslar – biznes-indeks, korporativ indeks, moliyaviy indeks – asosida baholanadi.

Lekin mavjud metodlar ichida barcha ekspertlar tomonidan umume’tirof etilgan universal metodologiyaning yoʻqligi baholovchi tashkilotlar reytingini ishonchli baholashda qiyinchilikni keltirib chiqarmoqda, chunki bir nechta reyting agentliklari bir kompaniyaga bir-biridan farqlanuvchi turli reyting baholar taqdim etadi. Bunday salbiy holat mijozlar tomonidan baholovchi tashkilotlarni tanlashda noaniqlikka va ma’lum darajadagi ishonchsizligiga sabab boʻlmoqda.

Yuqorida keltirilgan fikrlardan kelib chiqib, dunyoda mulk qiymatini baholash xizmatlari milliy bozorlarining tez sur’atlar bilan rivojlanishi sababli bozor ishtirokchilarining keng koʻlamda global raqamli munosabatlarga oʻtishi esa baholovchi tashkilotlar reytingi va renkingi baholanishining takomillashtirilishi zarurligini anglatadi.

Adabiyotlar tahlili va metodologiya. Baholovchi tashkilotlar reytingi va renkingini baholash metodologiyasi boʻyicha bir qator xorijiy va MDH mamlakatlari olimlari tomonidan keng oʻrganilgan va ushbu soha boʻyicha ilmiy tadqiqotlar olib borishgan. Bunday tadqiqotlarda reytinglash va rekaningini baholashning turli yoʻnalishlari, metodologiyalar va usullariga alohida e’tibor berilgan.

Amerikada reytinglash va renkingni baholashning ijtimoiy, iqtisodiy va ekologik koʻrsatkichlar asosida amalga oshiriladigan metodologiyalari keng tarqalgan. Ushbu mamlakatda reytinglash jarayonida keng koʻlamli statistik va matematik tahlillar qoʻllaniladi. Jumladan, Garvin, D.A. [7] asarida balanslarning koʻrsatkichlar sistemasi reytinglashda strategik qarorlar qabul qilishda muhim mexanizm sifatida qaraladi.

Yevropada reytinglash, asosan, iqtisodiy, moliyaviy va ijtimoiy koʻrsatkichlar orqali amalga oshiriladi. Germaniya va Shveysariya olimlari reytinglashda moliyaviy koʻrsatkichlarni hisobga olishga alohida e’tibor qaratgan.

Jumladan, Tirole, J. [8] korporativ reytinglash va moliyaviy tahlillarning ahamiyatini muhokama qilgan.

Yaponiya olimlari reytinglashda ishlab chiqarish samaradorligi, ekologik samaradorlik va texnologik innovatsiyalarning oʻzaro aloqalarini baholashga e’tibor qaratgan.

Jumladan, Kobayashi, K. [9] reytinglashning innovatsion omillariga alohida e'tibor qaratgan.

Sato, M. [10] kompaniyalarning strategik pozitsiyalarini reytinglashda amaliyot va nazariy yondashuvlarning ahamiyatini koʻrsatadi.

Rossiyada reytinglash va renkingni baholash metodologiyasida statistik va matematik modellar, shuningdek, iqtisodiy va ijtimoiy koʻrsatkichlar asosida baholash usullari qoʻllaniladi.

Jumladan, Lipsis, G.S., va Kuznetsov, V.I. [11] tadqiqotida reytinglashning moliyaviy va iqtisodiy koʻrsatkichlar asosidagi nazariy va amaliy yoʻnalishlari muhokama qilinadi.

Ilin, A.V. [12] ning tadqiqotida regressiya tahlili va statistik usullarning reytinglashdagi ahamiyati haqida fikrlar bildirilgan.

Sivkova, N.M. [13] tadqiqotida reytinglashda iqtisodiy va ijtimoiy koʻrsatkichlarning roli va ularni qanday hisobga olishga oid fikrlar bildirilgan.

Zamonaviy baholash faoliyatining fundamental asoslarini ilmiy asarlari bilan asoslab bergan Oʻzbekistonlik iqtisodchi olimlarimizdan Sh.Shoha'zamiyning asarlarida [14, 15, 16, 17, 18] hamda ilmiy-amaliy asarlarimizda [22, 23, 24, 25, 26] oʻz aksini topgan.

Hozir butun dunyoda turli kompaniyalar reytingini baholashda turli reyting agentliklarining metodologiyalari va ularga mos shkalalari qoʻllanilmoqda. Natijada, turli xil metodikalardan foydalangan holda bir xil faoliyatli kompaniyalarni tahlil qilishda natijalar farqlanish holatlari yuzaga kelishi kuzatilmoqda. Bunda reyting agentliklarining muqobil metodologiyalari, reyting baholash shkala va standartlaridagi farqlanishlar, turli mazmundagi omil (koʻrsatkich)lar qoʻllanilishi turli farqlanuvchi reyting baholarga sabab boʻlmoqda.

Yuqoridagilardan kelib chiqqan holda nazariy nuqtai nazardan har qanday yangi yoki takomillashtirilgan yondashuv yoki metod bizning ilmiy ishlarimizda [22, 23, 24, 25, 26] asoslangan metodologiya baholovchi tashkilotlarning sifatiy koʻrsatkichlari va miqdoriy koʻrsatkichlari asosida ularning reytingi va renkingini sifatiy va miqdoriy baholash kompleks yondashuvining amaliy jihatdan toʻgʻri, qulay va ishonchli ekanligi Rossiyadagi baholovchi tashkilotlar misolida qoʻllab tahlildan oʻtkazish yoʻli bilangina empirik asoslab sifat va imkoniyatlarini ochib berish mumkin.

Muhokama

Metodologiyani birinchi variantining tahlili.

Bunda, turli baholovchi tashkilotlar reyting va renking baholarining keskin farqlanishini keskin kamaytirish uchun miqdoriy reyting indeks (MRI) boʻyicha baholash uchun qabul qilingan metodologiya [19, 20, 21] asosida aniqlanadigan moliyaviy oʻlchamdan foydalanib tashkilotlar reytinglarini ularning moliyaviy oʻlchami boʻyicha renkinglash nazarda tutiladi.

Rossiyaning tanlab olingan baholovchi tashkilotlari moliyaviy reyting va renking baholari mos ravishda 1- va 2-jadvallarda keltirilgan boʻlib, ularning tahlilida quyidagi me'yoriy talablarga ahamiyat berish lozim:

1) moliyaviy oʻlcham yildan-yilga oʻsib borishi kerak;

2) moliyaviy reyting nolga qanchalik yaqin boʻlsa, baholovchi tashkilotning buxgalteriya balansi shunchalik sifatli boʻladi;

3) baholovchi tashkilotning renking pogʻona ichidagi moliyaviy reytingi qanchalik yuqori boʻlsa, uning top-kuchlilikdagi oʻrni shuncha yuqori boʻladi.

Ushbu 1-jadval va 2-jadvallarda keltirilgan baholar baholovchi tashkilotlarning mulk qiymatini baholash xizmatlari bozoridagi muvaffaqiyatliligi, faolligi, raqobatbardoshligi, ishonchliligini aks etadi.

1-jadval

Rossiyaning tanlab olingan baholovchi tashkilotlari reyting baholari[1]

Baholovchi tashkilotlar	**Me'yorlashtirilgan moliyaviy o'lcham (yillar bo'yicha)**					**Moliyaviy reytingi (yillar bo'yicha)**				
	2019	**2020**	**2021**	**2022**	**2023**	**2019**	**2020**	**2021**	**2022**	**2023**
Moskva shahri										
«Атлант отсенка» MCHJ	0,07	0,02	0,19	0,16	0,26	409,99	194,67	337,06	297,84	198,3
«Б1-Консалт» МЧЖ	1,22	1,39	1,32	1,52	1,76	77,69	77,92	59,78	35,23	38,71
«Деловые решения и технологии" AJ	1,20	1,23	1,26	1,63	1,38	29,40	21,35	19,58	1,66	97,12
"КЕРТ" AJ	1,44	1,52	1,57	1,68	1,61	16,50	22,94	19,46	15,45	19,56
"Yunikon" AJ	0,64	0,58	0,66	0,73	0,68	63,82	47,46	106,27	21,28	20,99
Sankt-Peterburg shahri										
"Центр отсенки Аверс» MCHJ	-0,44	-0,28	-0,15	-0,20	-0,01	47,91	75,41	75,49	62,44	16,17
"Atlant" MCHJ	-1,61	-1,68	-1,62	-1,60	-1,81	9422,9	7896,7	9143,5	9524,5	5885,7
"AFK-AUDIT" MCHJ	-0,46	-0,28	-0,30	-0,49	-0,32	81,32	165060	121,95	312,70	32,55
«Городской центр отсенки» MCHJ	-1,44	-1,37	-1,13	-0,99	-1,20	4405,9	157,46	114,81	192,84	302,3
"Labrium-Konsalting" MCHJ	-0,44	-0,22	0,07	0,06	-0,03	67,24	137,04	291,01	332,51	302,1
Perm shahri										
"Avangard" MCHJ	-2,20	-1,64	-1,59	-1,59	-1,37	21,11	32,28	9,23	12,34	17,49
"OK AKTIV" MCHJ	-1,32	-2,12	-2,25	-2,16	-2,06	17773,8	2465,9	1899,1	2536,5	3181,5
«Пермский центр отсенки» MCHJ	-2,01	-2,17	-2,36	-2,19	-1,96	84,46	150,43	83,02	117,68	197,22
Stavropol shahri										
«Агенство независимой отсенки» MCHJ	-1,97	-2,14	-2,23	-2,49	-2,47	3995,5	2806,1	2140,3	1271,1	1290,6
"Ilekta" MCHJ	-1,14	-1,50	-1,51	-1,86	-2,44	14,08	7,98	6,65	8,02	1199,4
Yakutsk shahri										
«Агенство отсенки и консалтинга» MCHJ	-1,58	-1,56	-1,51	-1,48	-1,33	13100,1	13716,0	15474,3	16593,5	23226,9
"Intellekt" MCHJ	-1,13	-1,24	-1,21	-1,19	-1,11	27722,0	21702,2	23137,9	24484,1	28329,5
Krasnoyarsk shahri										
"Aksent" Biznes-sentr MCHJ	-1,47	-1,43	-1,30	-1,26	-1,29	12590,5	13736,8	17430,5	18974,5	17637,1
«Альянс-Осенка» MCHJ	-1,66	-1,96	-1,74	-1,82	-1,47	8040,6	4022,9	6734,2	5438,8	11901,2
"Innovatsiya" MCHJ	-2,22	-2,15	-2,05	-1,89	-2,15	2231,20	2615,83	3263,72	4602,44	3899,32
Kirov shahri										

[1] https://www.bo.nalog.ru sayti ma'lumotlari asosida muallif tomonidan ishlab chiqilgan.

«Аналитик» MCHJ	-2,06	-1,89	-1,88	-1,93	-1,90	3175,20	4534,33	4769,82	4439,20	4664,21
Агенство отсенки “Ekspert” MCHJ	-1,89	-2,01	-2,00	-2,06	-2,09	4790,06	3690,39	3731,15	3541,40	3294,80
Arxangelsk shahri										
“Alprofi” MCHJ	-2,28	-2,27	-1,88	-1,96	-1,86	1702,19	2009,36	4953,39	4178,87	4963,57
«Росо-Осенка» MCHJ	-1,71	-1,69	-1,66	-1,62	-1,59	7202,63	7650,75	8197,72	8970,38	9713,48
“Respekt” MCHJ	-0,78	-0,74	-0,73	-0,71	-0,75	2682,77	68293,1	70682,5	1055,02	3036,41
Oltoy shahri										
“Alfa Ekspert” MCHJ	-1,97	-1,93	-1,91	-1,87	-1,81	4278,98	4865,76	4674,77	5303,62	6120,61
“Biznes-ekspert” YOAJ	-1,37	-1,54	-1,50	-1,47	-1,41	15,26	117,97	7,41	2,53	5,19
“Estima” MCHJ	-2,33	-2,21	-2,21	-2,19	-1,90	1499,02	1996,13	2180,13	2382,17	4293,88
Novosibirsk shahri										
“Belazor” MCHJ	-2,56	-2,55	-2,80	-2,22	-2,38	989,56	1029,97	535,59	2211,04	1504,76
«Сибирский отсенщик” MCHJ	-1,46	-1,46	-1,38	-1,47	-1,44	12786,2	12833,5	14908,1	12538,2	13381,0
“Skoring” MCHJ	-0,69	-0,71	-0,71	-0,59	-0,26	18,61	12,17	63,94	679,65	14,88
Novgorod shahri										
“Biznes konsult” MCHJ	-2,26	-2,44	-2,48	-2,43	-2,42	1942,45	1328,36	1187,70	1403,99	1379,52
Kemerovo shahri										
“Biznes” MCHJ	-2,35	-2,32	-2,42	-2,50	-2,58	1358,52	1492,47	1306,11	1010,14	835,59
Omsk shahri										
«Бизнес-отсенка» MCHJ	-2,70	-3,08	-2,91	-3,04	-2,23	639,11	293,19	474,63	321,65	2227,12
“Biznes-ekspert” MCHJ	-1,25	-1,40	-1,36	-1,38	-1,37	21409,9	15297,6	16759,5	16368,6	16455,0
Orenburg viloyati										
“Lider” MCHJ	-4,14	-2,52	-2,76	-3,51	-4,14	44,09	997,02	576,51	101,08	44,09
«Центр отсенки ипотеки» MCHJ	-1,76	-1,69	-2,66	-2,34	-2,34	5771,34	6660,08	783,59	1654,35	1754,21

1-jadval asosida, Rossiyaning Moskva va Sankt-Peterburg shaharlarida roʻyxatdan oʻtgan ayrim baholovchi tashkilotlarning moliyaviy oʻlchami, moliyaviy reytingi va renking pogʻona ichidagi moliyaviy reytingi tahlilini koʻrib chiqamiz.

«Атлант отсенка» MCHJ baholovchi tashkilotning moliyaviy oʻlchami oxirgi yillarda oʻsishga erishganligi (2019-yilda 0,07 ga, 2020-yilda 0,02 ga, 2021-yilda 0,19 ga, 2022-yil 0,16 ga, 2023-yilda 0,26ga miqdorda), umuman olganda, ijobiy holat hisoblanadi. Zero, uning moliyaviy reytingi 2019-yilda 409,99 ga, 2020-yilda 194,67 ga, 2021-yilda 337,06 ga, 2022-yilda esa 297,84 ga, 2023-yilda 198,30 ga miqdorlarda boʻlganligi (ushbu koʻrsatkichning pasayib nolga yaqinlashishi ijobiy holat boʻlishligini inobatga olganda) baholovchi tashkilotning moliyaviy reytingi salbiy ekanligini kuzatishimiz mumkin.

«Б1-КОНСАЛТ» MCHJ baholovchi tashkilotning meʼyorlangan moliyaviy oʻlchami 2019-yilda 1,22 ga, 2020-yilda 1,39 ga, 2021-yilda 1,32 ga, 2022-yil 1,52 ga, 2023-yil 1,76 miqdorda boʻlib, umuman olganda, bu koʻrsatkichning oʻsib borishi ijobiy holat hisoblanadi. Uning moliyaviy reytingi 2019-yilda 77,69 ga, 2020-yilda 77,92 ga, 2021-yilda 59,78 ga, 2022-yilda 35,23 ga, 2023-yilda esa 38,71 miqdorlarda boʻlganligi (ushbu koʻrsatkichning pasayib nolga

yaqinlashishi ijobiy holatdir), mazkur tashkilotning moliyaviy reytingini (buxgalteriya balansi asosiy koʻrsatkichlari boʻyicha) sifatli boʻlishiga e’tibor qaratgan.

«КЕРТ» AJ baholovchi tashkilotning me’yorlangan moliyaviy oʻlchami 2019-yilda 1,44 ga, 2020-yilda 1,52 ga, 2021-yilda 1,57 ga, 2022-yil 1,68 ga 2023-yilda 1,61 miqdorda boʻlgan. Ushbu tashkilotning moliyaviy oʻlchami oxirgi yillarda beqaror boʻlganligini kuzatishimiz mumkin, bunday holat tashkilot uchun salbiy holat hisoblanadi.

Tashkilotning moliyaviy reytingi 2019-yilda 16,50 ga, 2020-yilda 22,94 ga, 2021-yilda 19,46 ga, 2022-yilda esa 15,45 ga, 2023-yilda 19,56 ga miqdorlarda boʻlgan. Ushbu koʻrsatkichning pasayib nolga yaqinlashishi ijobiy holat boʻlishligini inobatga olganda bu holatda tashkilotning moliyaviy reytingi salbiy holatda ekanligini koʻrishimiz mumkin.

Sankt-Peterburg shahrining «Центр отсенки Аверс» MCHJ baholovchi tashkilotning me’yorlangan moliyaviy oʻlchami 2019-yilda (-0,44) ga, 2020-yilda (-0,28) ga, 2021-yilda (-0,15) ga, 2022-yil (-0,20) ga, 2023-yilda (-0,01) miqdorda boʻlgan. Tashkilotning moliyaviy oʻlchami salbiy holatda. Tashkilot oxirgi yillarda moliyaviy oʻlchamini ijobiy holatga keltirishga harakat qilgan.

Uning moliyaviy reytingi 2019-yilda 47,91 ga, 2020-yilda 75,41 ga, 2021-yilda 75,49 ga, 2022-yilda esa 62,44 ga, 2023-yilda 16,17 miqdorlarda boʻlgan. Ushbu koʻrsatkichning pasayib nolga yaqinlashishi ijobiy holat boʻlishligini inobatga olganda bu holatda tashkilotning moliyaviy reytingi salbiydan ijobiy tomonga oʻzgarayotganligini kuzatishimiz mumkin.

“Atlant” MCHJ baholovchi tashkilotning me’yorlangan moliyaviy oʻlchami 2019-yilda (-1,61) ga, 2020-yilda (-1,68) ga, 2021-yilda (-1,62) ga, 2022-yil (-1,60) ga, 2023-yilda (-1,81) miqdorda boʻlgan. Tashkilotning moliyaviy oʻlchami salbiy holatda. Bunga sabab tashkilotning moliyaviy beqarorligidir.

Tashkilotning moliyaviy reytingi 2019-yilda 9422,85 ga, 2020-yilda 7896,74 ga, 2021-yilda 9143,52 ga, 2022-yilda esa 9524,53 ga, 2023-yilda 5885,72 miqdorlarda boʻlgan. Ushbu koʻrsatkichning pasayib nolga yaqinlashishi ijobiy holat boʻlishligini inobatga olganda bu holatda tashkilotning moliyaviy reytingi ijobiy tomonga oʻzgarayotganligini kuzatishimiz mumkin.

«AFK-AUDIT» MCHJ baholovchi tashkilotning me’yorlangan moliyaviy oʻlchami 2019-yilda (-0,46) ga, 2020-yilda (-0,28) ga, 2021-yilda (-0,30) ga, 2022-yil (-0,49) ga, 2023-yil (-0,32) miqdorda boʻlgan. Tashkilotning moliyaviy oʻlchami salbiy holatda.

Tashkilot oxirgi yillarda moliyaviy oʻlchamini ijobiy holatga keltirishga harakat qilgan. Uning moliyaviy reytingi 2019-yilda 81,32 ga, 2020-yilda 165060,35 ga, 2021-yilda 121,95 ga, 2022-yilda 312,70 ga, 2023-yilda esa 32,55 miqdorlarda boʻlgan.

Ushbu koʻrsatkichning pasayib nolga yaqinlashishi ijobiy holat boʻlishligini inobatga olganda bu holatda tashkilotning moliyaviy reytingi nobarqaror boʻlib ijobiy koʻrsatkichga erishganligini kuzatishimiz mumkin.

Umuman olganda tadqiqot ishimizning 1-jadvalida Rossiyaning tanlab olingan baholovchi tashkilotlaridan empirik tahlil natijalari shuni koʻrsatadiki, metodologiyaning birinchi varianti faqat baholovchi tashkilotlar miqdoriy omillari boʻlmish buxgalteriya balansi asosiy (4 ta integral, ya’ni summar) koʻrsatkichlarini bir-biriga bogʻliqligi va nisbatlari (12 ta koeffitsiyent va ularning etalon miqdorlari bilan maxsus mezonlar asosida hisoblab topiluvchi natijalar) holati kompleks tahlil etildi.

2-jadval

Rossiyaning tanlab olingan baholovchi tashkilotlari renkingi[1]

Baholovchi tashkilotlar	Renking pog‘ona ichidagi moliyaviy reyting (yillar bo‘yicha)				
	2019	2020	2021	2022	2023
Moskva shahri					
«Атлант отсенка» MCHJ	0,0000002	0,000096	0,000560	0,000541	0,001311
«Б1-КОНСАЛТ» MCHJ	0,015761	0,017848	0,022102	0,043223	0,045372
«Деловые решения и технологии» AJ	0,040861	0,057819	0,064447	0,982443	0,014169
«КЕРТ» AJ	0,087487	0,066079	0,080642	0,108710	0,082113
«Юникон» AJ	0,010003	0,012312	0,006190	0,034325	0,032222
Sankt-Peterburg shahri					
«Центр отсенки Аверс» MCHJ	-0,00913	-0,00366	-0,00193	-0,00321	-0,00077
“Atlant” MCHJ	-0,000170	-0,000213	-0,000177	-0,000168	-0,000308
«AFK-AUDIT» MCHJ	-0,005613	-0,000002	-0,002479	-0,001580	-0,009981
«Городской центр отсенки» MCHJ	-0,000327	-0,008723	-0,009806	-0,005129	-0,003972
«Labrium-Konsalting» MCHJ	-0,006474	-0,001615	0,000224	0,000187	-0,000105
Perm shahri					
“Avangard” MCHJ	-0,10433	-0,05094	-0,17180	-0,12921	-0,07845
«OK AKTIV» MCHJ	-0,00007	-0,00086	-0,00119	-0,00085	-0,00065
«Пермский центр отсенки» MCHJ	-0,023795	-0,014434	-0,028441	-0,018581	-0,009920
Stavropol shahri					
«Агенство независимой отсенки» MCHJ	-0,00049	-0,00076	-0,00104	-0,00196	-0,00192
«Ilekta» MCHJ	-0,080796	-0,188068	-0,226592	-0,232380	-0,002037
Yakutsk shahri					
«Агенство отсенки и консалтинга» MCHJ	-0,00012	-0,00011	-0,00010	-0,00009	-0,00006
“Intellekt”» MCHJ	-0,00004	-0,00006	-0,00005	-0,00005	-0,00004
Krasnoyarsk shahri					
“Aksent” Бизнес-центр MCHJ	-0,00012	-0,00010	-0,00007	-0,00007	-0,00007
«Альянс-Осенка» MCHJ	-0,00021	-0,00049	-0,00026	-0,00034	-0,00012
“Innovatsiya” MCHJ	-0,000995	-0,000823	-0,000629	-0,000411	-0,000552
Kirov shahri					
Консалтинговая компания “Analitik” MCHJ	-0,00065	-0,00042	-0,00039	-0,00043	-0,00041
Агенство отсенки “Ekspert” MCHJ	-0,000394	-0,000544	-0,000537	-0,000581	-0,000635
Arxangelsk shahri					
«Alprofi» MCHJ	-0,00134	-0,00113	-0,00038	-0,00047	-0,00038
«Росо-Осенка» MCHJ	-0,000238	-0,000221	-0,000203	-0,000181	-0,000164
«Respekt» MCHJ	-0,000289	-0,000011	-0,000010	-0,000675	-0,000248
Oltoy shahri					
“Alfa Ekspert” MCHJ	-0,00046	-0,00040	-0,00041	-0,00035	-0,00030
“Biznes-ekspert” YOAJ	-0,101118	-0,012709	-0,199026	-0,557153	-0,288806
«Estima» MCHJ	-0,001557	-0,001109	-0,001014	-0,000919	-0,000443
Novosibirsk shahri					
«Belazor» MCHJ	-0,002591	-0,002477	-0,005064	-0,001005	-0,001584
«Сибирский отсенщик» MCHJ	-0,000114	-0,000114	-0,000093	-0,000117	-0,000117
«Skoring» MCHJ	-0,037165	-0,058040	-0,011157	-0,000873	-0,017797
Novgorod shahri					
«Biznes konsult» MCHJ	-0,001164	-0,001838	-0,002088	-0,001734	-0,001753
Kemerovo shahri					
“Biznes” MCHJ	-0,001698	-0,001556	-0,001849	-0,002473	-0,003088
Omsk shahri					
«Бизнес-отсенка» MCHJ	-0,004225	-0,010494	-0,006121	-0,009449	-0,001000

[1] Muallif tomonidan ishlab chiqilgan.

“Biznes-ekspert” MCHJ	-0,000058	-0,000092	-0,000081	-0,000084	-0,000083
Orenburg viloyati					
“Lider” MCHJ	-0,093973	-0,002525	-0,004784	-0,034769	-0,093973
«Центр отсенки ипотеки» MCHJ	-0,000304	-0,000254	-0,003390	-0,001413	-0,001334

2-jadval asosida baholovchi tashkilotlarning yillar bo‘yicha renking pog‘ona ichidagi moliyaviy reytingini tahlil qilamiz.

«Атлант отсенка» MCHJ baholovchi tashkilotning renking pog‘ona ichidagi moliyaviy reytingining yillar davomida o‘sish tendensiyalarini ko‘rishimiz mumkin, ya’ni 2019-yilga qaraganda 2020-yilda moliyaviy reytingi ijobiy holatga o‘zgarganligini ko‘rishimiz mumkin. Renking pohona ichidagi moliyaviy reyting o‘sish tendensiyaga ega bo‘lsa, tashkilotning top-kuchlikdagi o‘rni shunchalik yuqori bo‘lishini inobatga oladigan bo‘lsak, ushbu baholovchi tashkilotning yillar davomida renking pog‘ona ichidagi reytingi o‘sganligi ijobiy holatda.

«Б1-Консалт» MCHJ baholovchi tashkilotning renking pog‘ona ichidagi moliyaviy reytingi yillar davomida o‘sganligini kuzatishimiz mumkin. 2019-yilga qaraganda 2020-yilda moliyaviy reytingi 14% ga oshgan, 2021-yilda 2020-yilga nisbatan 23,9% oshgan, 2022-yilda 2021-yilga nisbatan 95,6%ga oshgan bo‘lib ijobiy tendensiyaga erishilgan. 2023-yilda 2022-yilga nisbatan 5% ga oshganligi ushbu tashkilotning moliyaviy reytingi ijobiy holatda ekanligini ko‘rishimiz mumkin. Tashkilotning renking pog‘ona ichidagi moliyaviy reytingi qanchalik yuqori bo‘lsa, uning top-kuchlilikdagi o‘rni shuncha yuqori bo‘ladi.

«КЕРТ» AJ baholovchi tashkilotning renking pog‘ona ichidagi moliyaviy reytingi ham yillar davomida yuqorilab hamda pasayish tendensiyalarini ko‘rishimiz mumkin, ya’ni 2019-yilga qaraganda 2020-yilda 24% ga pasaygan, biroq 2021-yilda 2020-yilga qaraganda 22% ga ko‘tarilgan. 2022-yilda esa 2021-yilga nisbatan ushbu ko‘rsatkich sezilarli darajada yuqorilagan, ya’ni 35% ga oshganligini kuzatishimiz mumkin, biroq 2023-yilga kelib 2022-yilga nisbatan 25% ga pasaygan. Umuman olganda tashkilot moliyaviy holati ijobiy degan xulosa shakllantirildi.

Sankt-Peterburg shahrida faoliyat olib borayotgan baholovchi tashkilotlarning barchasida renking pog‘ona ichidagi moliyaviy reytingi salbiy holatda ekanligini ko‘rishimiz mumkin, lekin ushbu tashkilotlar yildan yilga minus ko‘rsatkichdan plyus ko‘rsatkichga ko‘tarilayotganligi ijobiy holatdir, masalan «Sentr otsenki Avers» MCHJ baholovchi tashkilotning renking pog‘ona ichidagi moliyaviy reytingi yillar davomida yuqorilab borayotganligini ko‘rishimiz mumkin, ya’ni 2019-yilga qaraganda 2020-yilda 60% ga ko‘tarilgan, 2021-yilda 2020-yilga qaraganda 47% ga yuqorilagan. Biroq, 2022-yilda esa 2021-yilga nisbatan ushbu ko‘rsatkich sezilarli darajada pasaygan, ya’ni 66% ga tushganligini kuzatishimiz mumkin, biroq 2023-yilga kelib 2022-yilga nisbatan 76% ga oshgan. Umuman olganda tashkilot moliyaviy holati ijobiy degan xulosa kelish mumkin.

“Atlant” MCHJ baholovchi tashkilotining ham renking pog‘ona ichidagi moliyaviy reytingi beqarorligini ko‘rishimiz mumkin, ya’ni 2019-yilga qaraganda 2020-yilda 25% ga tushgan, 2021-yilda 2020-yilga qaraganda 17% ga yuqorilagan, 2022-yilda esa 2021-yilga nisbatan ushbu ko‘rsatkich 5% ga ko‘tarilganligini kuzatishimiz mumkin, biroq 2023-yilga kelib 2022-yilga nisbatan 83% ga sezilarli darajada pasaygan. Umuman olganda, ushbu ko‘rsatkichlar tashkilotning moliyaviy holatini salbiy ekanligidan dalolat beradi.

«AFK-AUDIT» MCHJ baholovchi tashkilotining ham renking pog‘ona ichidagi moliyaviy reytingi yillar davomida beqaror tendensiyaga ega bo‘lib salbiy ko‘rsatkichlarga ega. 2019-yilga qaraganda 2020-yilda ijobiy ko‘rsatkichga harakat qilib 100% ga ko‘tarilgan, biroq 2021-

yilda 2020-yilga qaraganda 123% ga tushgan, 2022-yilda esa 2021-yilga nisbatan ushbu koʻrsatkich 36% ga koʻtarilganligini kuzatishimiz mumkin, biroq 2023-yilga kelib 2022-yilga nisbatan sezilarli darajada pasaygan. Tashkilotning moliyaviy reytingi yomonlashganligi sababi pasayib borganligini koʻrishimiz mumkin. Umuman olganda, ushbu koʻrsatkichlar tashkilotning moliyaviy holatini salbiy ekanligidan dalolat beradi.

Natijalar. Yuqoridagi 1- va 2-jadvallar tahlili yordamida me’yorlashtirilgan moliyaviy oʻlchami va moliyaviy reytingi hamda renking pogʻona ichida moliyaviy reyting koʻrsatkichlari boʻyicha 3- va 4-jadvallari asosida ijobiy tendensiyaga erishgan birinchi top 5 ta hamda moliyaviy oʻlchami salbiy tendensiyaga erishgan 5 ta baholovchi tashkilotlar boʻyicha quyidagi xulosalarga kelish mumkin. Top kuchli oʻrinlar kros shkala asosida tuzib chiqilgan.

3-jadval

Me’yorlashtirilgan moliyaviy oʻlchami [0,26; 1,76] oraliqda boʻlgan Rossiyaning tanlab olingan baholovchi tashkilotlari misolida tahliliy sinov natijalari (2023-yil holatiga)[1]

Baholovchi tashkilotlar	Moliyaviy oʻlcham	Moliyaviy reyting	Renking pogʻona ichidagi moliyaviy reyting	Top kuchlilikdagi oʻrni
«КЕРТ» AJ	1,61	19,56	0,082113	1
«B1-Konsalt» MCHJ	1,76	38,71	0,045372	2
«Yunikon» AJ	0,68	20,99	0,032222	3
«Деловые решения и технологии» AJ	1,38	97,12	0,014169	4
«Атлант отсенка» MCHJ	0,26	198,30	0,001311	5

3- va 4-jadvallar natijalari asosida me’yorlashtirilgan moliyaviy oʻlchamlari [0,26; 1,76] va [-0,01; -1,81] oraliqlarda joylashgan Rossiyadagi baholovchi tashkilotlarning quyidagi (mos ravishda 1- va 2-jadvallar) natijalar koʻrinishida hisoblab topilgan (birinchi variant asosida reyting va renking baholashning matematik metodikasi boʻyicha) top kuchli renking oʻrinlarini (2023-yil holatiga) keltirish mumkin.

Jadval ma’lumotlaridan shuni xulosa qilish mumkinki, 2023-yil holatiga Rossiyadagi baholovchi tashkilotlarning me’yorlashtirilgan moliyaviy oʻlchami [0,26; 1,76] oraliqda boʻlgan tashkilotlar orasida «КЕРТ» AJ baholovchi tashkilotning top kuchli oʻrni yuqori ekanligini koʻrishimiz mumkin.

[1] Muallif tomonidan ishlab chiqilgan.

4-jadval

Me’yorlashtirilgan moliyaviy oʻlchami [-0,01; -1,81] oraliqda boʻlgan Rossiyaning tanlab olingan baholovchi tashkilotlari misolida tahliliy sinov natijalari (2023-yil holatiga)[1]

Baholovchi tashkilotlar	Moliyaviy oʻlcham	Moliyaviy reyting	Renking pogʻona ichidagi moliyaviy reyting	Top kuchlilikdagi oʻrni
«Центр отсенки Аверс» MCHJ	-0,01	16,17	-0,00077	1
«Labrium-Konsalting» MCHJ	-0,03	302,07	-0,000105	2
“Atlant” MCHJ	-1,81	5885,72	-0,000308	3
«Городской центр отсенки» MCHJ	-1,20	302,33	-0,003972	4
«AFK-AUDIT» MCHJ	-0,32	32,55	-0,009981	5

Jadval ma’lumotlaridan shuni xulosa qilish mumkinki, 2023-yil holatiga Rossiyadagi tanlab olingan baholovchi tashkilotlarning me’yorlashtirilgan moliyaviy oʻlchami [-0,01; -1,81] oraliqda boʻlgan tashkilotlar orasida «Sentr otsenki Avers» MCHJ baholovchi tashkilotning top kuchli oʻrni yuqori ekanligini koʻrishimiz mumkin.

Metodologiyani ikkinchi variantining tahlili.

Rossiyaning yuqorida keltirilgan baholovchi tashkilotlarining reyting baholashning sifatiy koʻrsatkichlari[2] orqali jahondagi mavjud reyting agentliklarining metodikalaridan[3] foydalangan holda integral ballarda keltirilib, ularning tegishli yillar boʻyicha renking oʻrinlari aniqlanish mumkin. Bizning tadqiqotimizda Rossiyaning («Ekspert RA» Reyting agentligining metodologiyasi http://www.raexa.ru/ratings/appraising potential) asosida tahlil qilindi. (5-jadval).

5-jadval

Rossiyaning tanlab olingan baholovchi tashkilotlarining SRI boʻyicha reyting oʻrinlari[4]

Baholovchi tashkilotlar	SRI boʻyicha oʻrni (yillar kesimida)				
	2019	2020	2021	2022	2023
«B1-Konsalt» MCHJ	-	-	1	1	1
«КЕРТ» AJ	-	-	2	2	2
«Yunikon» AJ	3	2	3	3	3
«Yevroekspert» AJ	1	1	4	4	4
«Pacholi Konsalting» MCHJ	6	5	7	5	5
«Центр отсенки Аверс» MCHJ	12	10	12	6	6
«NEO Sentr» AJ	4	4	5	8	7
«SNES» MCHJ	2	3	6	7	8
«Российская Осенка» MCHJ	5	8	10	9	9

[1] Muallif tomonidan ishlab chiqilgan.
[2] Baholovchi tashkilotlar tomonidan taqdim etilgan sifatiy koʻrsatkichlar (biznes salohiyati, biznes koʻlami, baholovchilar malakasi va boshqa koʻrsatkichlar)
[3] Xalqaro reyting agentliklari (S&P, Fitch, Moody’s) metodikalari boʻyicha baholash; Rossiyadagi RAEX (RAEKS-Analitika) MCHJ reyting agentstligining metodikasi (https://raex-a.ru/ratings/appraising potential/metodika); Metodika reytinga – Osenka delovoy aktivnosti otsenochnых organizatsiy Uzbekistana // Reytingovoye agentstvo “Ahbor-Reyting” [Elektron. resurs]. – Rejim dostupa: http://www.ahbor.uz/ /dr_kor_emit_ method.php. – Data dostupa: 18.07.2010.; Azimova T. Reyting otsenщikov povыsilsya / T. Azimova // Birja [Elektronnыy resurs]. – Rejim dostupa: http://www.gazetabirja.uz/ index.php?option=com_content&task= view&id=18921&Itemid=34.
[4] “Ekspert RA” Reyting agentligining metodologiyasi asosida muallif tomonidan ishlab chiqilgan.

«Labrium-Konsalting» MCHJ	7	9	8	10	10
«Lair» MCHJ	8	6	9	11	11
«Центр отсенки Петербургская Недвижимост» MCHJ	13	-	-	12	12
«Авангард отсеночная компания» MCHJ	16	11		16	13
«Атлант отсенка» MCHJ	9	7	11	18	14
«LL-Konsalt»	14	14	13	14	15
«Центр отсенки собственности» MCHJ	17	16	15	15	16
«Русская служба отсенки» MCHJ	11	13	14	17	17
«Руссотсенка» MCHJ	-	15	17	19	18
«Агенство Русспромотсенка» MCHJ	10	12	16	13	19
“Atlant” MCHJ	-	-	-	20	20

Reytingda ishtirok etish uchun baholovchi tashkilotlarning biznes salohiyati (0,33 vazn koeffisenti), biznes koʻlami (0,25 vazn koeffisenti) va baholovchilar malakasi (0,11 vazn koeffisenti) kabi sifatiy koʻrsatkichlar asosida ifodalanuvchi SRI=0,33*BS+0,25*BK+0,11*BM mezon yordamida hisoblab topilgan. Xususan olganda, 2023 yil yakunlari boʻyicha «B1-Konsalt» MCHJ, «KEPT» AJ, «Yunikon» AJ, «Yevroekspert» AJ, «Pacholi Konsalting» MCHJ, «Центр отсенки Аверс» MCHJ, «NEO Sentr» AJ baholovchi tashkilotlarining reytingi har bir mezon boʻyicha yuqori oʻrinlarni egallagan.

Metodologiyani uchinchi variantining tahlili.

Rossiyaning yirik baholovchi tashkilotlarining reyting baholashning uchinchi varianti boʻyicha bajarilgan tahlil natijasida 1- va 2-metodologiyalar asosida hisoblab topilgan variantlar boʻyicha ham miqdoriy (0,75 vazn koeffitsiyentda) ham sifatiy (0,25 vazn koeffitsiyent) koʻrsatkichlari (yaʼni MRI va SRI) asosida ifodalanuvchi integral mezon, yaʼni IM=0,75*MRI+0,25*SRI, yordamida hisoblab topilgan va ularning tegishli yillar boʻyicha renking oʻrinlari aniqlangan. (5-jadvalda keltirilgan)

Jahon amaliyotida qoʻllaniladigan sifatiy reyting indeks (SRI) boʻyicha topilgan reyting va renking baholash metodikalari asosida aniqlangan natijalar bir-biridan farqlanishi miqdoriy reyting indeks (MRI) boʻyicha aniqlanadigan reyting va renking baholash metodikasining afzalligini bildiradi.

Baholovchi tashkilot holatini mos ravishda sifatiy va miqdoriy ifodalovchi har ikkala integral indeks (SRI va MRI) rivojining oʻzgarishi va shakllanishi natijalari bir-biriga ekvivalent kategoriyalar. Shuning uchun ekspertlar tomonidan ularning har biri (uchinchi variantdagi metodikada) 0,5 miqdordagi teng vaznlarda yoki baholash aniqligi nisbatan 4 (toʻrt) barobarga yuqori boʻlgan miqdoriy 0,75, sifatiy 0,25 vaznlarda qabul qilinishi mumkin.

5-jadval

Rossiyaning tanlab olingan eng yirik baholovchi tashkilotlarining reyting oʻrinlari[1]

Baholovchi tashkilotlar	Integrall mezon boʻyicha oʻrni (yillar kesimida)				
	2019	2020	2021	2022	2023
«B1-Konsalt» MCHJ	2	2	2	1	5
«KEPT» AJ	1	1	1	3	1
«Yunikon» AJ	3	3	3	2	2
«Yevroekspert» AJ	15	10	15	12	12
«Pacholi Konsalting» MCHJ	9	19	17	5	7
«Центр отсенки Аверс» MCHJ	16	9	11	11	13
«NEO Sentr» AJ	12	13	9	4	6

[1] Muallif tomonidan ishlab chiqilgan.

«SNES» MCHJ	11	8	16	10	15
«Российская Осенка» MCHJ	13	16	12	15	4
«Labrium-Konsalting» MCHJ	14	17	4	7	14
«Lair» MCHJ	5	5	14	13	8
«Центр отсенки Петербургская Недвижимост» MCHJ	6	7	7	16	17
«Авангард отсеночная компания» MCHJ	20	19	19	19	20
«Атлант отсенка» MCHJ	4	4	5	6	3
«LL-Konsalt»	18	11	20	14	19
«Центр отсенки собственности» MCHJ	10	14	13	17	11
«Русская служба отсенки» MCHJ	17	20	18	20	18
«Руссотсенка» MCHJ	7	6	6	9	10
«Агенство Русспромотсенка» MCHJ	19	15	8	18	16
"Atlant" MCHJ	8	12	10	8	9

Baholovchi tashkilot faoliyatining holatini oʻzaro ekvivalent boʻlgan SRI va MRI kategoriyalar alohida-alohida ravishda aks etishi mumkin.

Yuqoridagi tahlil natijalari shuni koʻrsatadiki, metodikaning uchinchi varianti, ya'ni integrall mezonlar asosida tahlili boʻyicha 2023-yil yakunlari boʻyicha «KEPT» AJ, «Yunikon» AJ, «Atlant otsenka» MCHJ, «Российская Осенка» MCHJ, «B1-Konsalt» MCHJ, «NEO Sentr» AJ, «Pacholi Konsalting» MCHJ, «Lair» MCHJ baholovchi tashkilotlarining reytingi har bir mezon boʻyicha yuqori oʻrinlarni egallagan.

Baholovchi tashkilotlar holatining ekvivalenti ilmiy asoslangan [14, 15, 16, 17, 18] deb qabul qilingan SRI va MRI indekslar oʻzgarishini uchinchi regulyativ omil (RO) belgilaydi.

Ilmiy-falsafaviy nuqtayi nazardan SRI va MRI kategoriyalar dialektikaning miqdorni sifatga va sifatni miqdorga aylanishi qonuniga asosan RO omil vositasida oʻzaro sabab-oqibatiy aloqada boʻlganligi uchun, ular RO orqali bir-biriga aylanish va bir-birining oʻzgarishini shakllantirish xossasiga ega. Shu sababli, SRI va MRI omillarni bir-biri bilan RO omil orqali bogʻliq ekvivalent kategoriyalar degan gipoteza ma'noga ega deyish mumkin.

Xulosa. Ilmiy-nazariy nuqtayi nazardan har qanday yangi yoki takomillashtirilgan yondashuv yoki metodning, jumladan ushbu tadqiqot ishimizda taklif etilgan baholovchi tashkilotlar reytingi va renkingini miqdoriy va sifatiy baholash kompleks yondashuvining amaliy jihatdan toʻgʻri, qulay va ishonchli ekanligi uni konkret obyektlar Rossiyadagi baholovchi tashkilotlar misolida qoʻllab sinovdan oʻtkazish yoʻli bilangina empirik asoslab sifat va imkoniyatlari ochib berildi.

Yuqoridagi tahlil natijalar shuni koʻrsatadiki, jahon amaliyotida qoʻllaniladigan mavjud reyting agentliklarining metodikalari sifatiy reyting indekslariga (SRI) qaratilganligi hamda turli xil reyting metodikalari asosida aniqlangan natijalar bir-biridan farqlanishi inobatga olgan holda miqdoriy reyting indeks (MRI) boʻyicha aniqlanadigan (tahlilimizning birinchi metodi) reyting va renking baholash metodikasining aniqliligi va afzalligini bildiradi.

Adabiyotlar/Литература/References:

1. Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 1-iyuldagi "Baholash faoliyatini yanada takomillashtirish hamda past rentabelli va faoliyat yuritmayotgan davlat ishtirokidagi korxonalarni sotish mexanizmlarini soddalashtirish chora-tadbirlari toʻgʻrisida" PQ-4381-son qarori.
2. Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 24-martdagi "Davlat aktivlarini boshqarish agentligi faoliyatini samarali tashkil etish chora-tadbirlari toʻgʻrisida" PQ-101-son qarorining yoʻl xaritasida belgilangan "Baholash va rieltorlik faoliyatini

takomillashtirish, bu sohadagi byurokratik toʻsiqlarni bartaraf etish” vazifasidagi 1 va 2-bandlar.
3. Синяк Н.Г. Анализ параметров и разработка методики отсенки компаний, занимающихся отсеночной деятелностю./Н.Г.Синяк, А.Н.Долгих // Вестник Полоского госуниверситета. Сер. Д. Экономические науки. – 2012. – № 6. – С. 27–34. http://elib.psu.by:8080/handle/123456789/290.
4. Дячкова Н.Ф. Сопоставление рейтинговых шкал российских и зарубежных агентств: промышленные и финансовые компании // Корпоративные финансы, 2018, №2, Том 16. НИУ «ВШЕ». – с.35-52.
5. Xalqaro reyting agentliklari (S&P, Fitch, Moody’s) metodikalari boʻyicha baholash; Rossiyadagi RAEX (RAEKS-Analitika) MCHJ reyting agentstligining metodikasi (https://raex-a.ru/ratings/appraising_potential/metodika).
6. Методика рейтинга – Оценка деловой активности отсеночных организатсий Узбекистана // Рейтинговое агентство «Аҳбор-Рейтинг» [Электрон. ресурс]. – Режим доступа: ҳттп://www.аҳбор.уз/ /др_кор_эмит_ метҳод.пҳп. – Дата доступа: 18.07.2010.
7. Garvin, D. A. “How the Balanced Scorecard Helps Organizations Manage Strategy.” Harvard Business Review, 2000, 78(6), 74-85.
8. Tirole, J. The Theory of Corporate Finance. Princeton University Press, 2006, p. 392.
9. Kobayashi, K. The Role of Technological Innovation in Corporate Rating. Singapore. World Scientific Publishing, 2011, p. 276.
10. Sato, M. Strategic Innovation and Market Positioning. Tokyo, Japan. Springer, 2014, p. 248.
11. Lipsis, G. S., va Kuznetsov, V. I. Reytinglashning moliyaviy va iqtisodiy aspektlari. M.: Infra-M., 2005, 432-bet.
12. Ilin, A. V. Reytinglashda regressiya tahlili. M.: — Yurayt, 2012, 198-bet.
13. Sivkova, N. M. Reytinglashning iqtisodiy va ijtimoiy koʻrsatkichlari. M.: Prospekt, 2014, 320-bet.
14. Шохаъзамий Ш.Ш. Трактат о смарт сифровой республике. Monografiya. -T.: Innovatsion rivojlanish nashriyot-matbaa uyi, 2020. -352 s.
15. Shoha’zamiy Sh.Sh., Sunnatov Yu.U. Firmalar buxgalteriya balansi asosida moliyaviy-xoʻjalik faoliyatini tahlil qilishning yangicha yondashuvi.// “Xalqaro moliya va hisob” ilmiy elektron jurnali №5, 2017-y. sentyabr.-20 b.
16. Shoha’zamiy Sh.Sh., Sunnatov Yu.U. Nomoliyaviy firmalar buxgalteriya balansi koʻrsatkichlarining tahlil usuli, me’yorlari va optimal miqdorlarini aniqlash.// V kn.: «Пути и механизмы далнейшего развития и либерализатсии экономики в свете реализатсии Стратегии действий по пяти направлениям развития Республики Узбекистан в 2017-2021 годах»//По материалам ИХ Форума экономистов Узбекистана.// Ташкент, ИПМИ при Кабинете Министров Республики Узбекистан, 2017 г. -с.280-284.
17. Shoxa’zamiy Sh.Sh., Sunnatov Yu.U. Firmalar moliyaviy oʻlchamiga qarab moliyaviy holati reytingi boʻyicha ularning moliyaviy top-kuchlilikdagi oʻrnini aniqlash//“Faol investitsiyalar va ijtimoiy rivojlanishning dolzarb masalalari” mavzusidagi Xalqaro ilmiy-amaliy anjuman materiallari toʻplami. 2019-yil 11-oktyabr, Z.M.Bobur nomidagi Andijon Davlat universiteti.
18. Shoha’zamiy Sh.Sh. Mulk, qiymat va narxning nazariy asoslari. Darslik. — T.: Iqtisod-moliya, 2018. — 492 b.
19. Sunnatov Yu.U. Nomoliyaviy firmalar buxgalteriya balansi boʻyicha oʻn ikkita transformatsiyalanish koeffitsiyentining minimal va maksimal chegaraviy miqdorlarini aniqlash uslubi.// “Faol investitsiyalar va ijtimoiy rivojlanishning dolzarb masalalari” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjuman materiallari, Z.M. Bobur nomidagi Andijon davlat universiteti, 2019-yil 11-oktyabr.

20. Sunnatov Yu.U. Nomoliyaviy firmalar moliyaviy holatiga baho berish uchun buxgalteriya balansi koʻrsatkichlari yordamida ifodalanuvchi transformatsiyalanish koeffitsiyentlarining etalon miqdorlarni aniqlash va ularni qoʻllash.// "Xalqaro moliya va hisob" ilmiy elektron jurnali №1, 2020-yil fevral.
21. Sunnatov Yu.U. Nomoliyaviy kompaniyalarning umumiy bahosiga qarab moliyaviy top-kuchlikdagi oʻrnini aniqlash.// "Xalqaro moliya va hisob" ilmiy elektron jurnali №4, 2020-yil avgust. -10 b.
22. Tashpulatov G.T. Oʻzbekistondagi baholovchi tashkilotlar reytingi va renkingini baholashning prinsipi va metodologiyasi. // "Moliya va Bank ishi" BMA ilmiy elektron jurnali. №5, 2020-yil oktyabr. – b.18-26. www.journal.bfa.uz.
23. Tashpulatov G.T. Baholovchi tashkilotlar reytingi va renkingini baholashning metodologiyasini takomillashtirish. Kapital bozorini rivojlantirish va xususiylashtirish sharoitida korporativ boshqaruvni takomillashtirishning dolzarb masalalari. Xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya materiallari. Toshkent. Biznes va tadbirkorlik oliy maktabi. 2022-yil 29-iyun. 71-77 bet.
24. Tashpulatov G.T.l"Oʻzbekistonning xalqaro reyting va indekslardagi oʻrnini yaxshilash muammolari: nazariya, amaliyot va strategiya" mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya materiallar toʻplami. 2023-yil 17-noyabr. 230-236 b.
25. Tashpulatov G.T. Yangi Oʻzbekiston taraqqiyoti siyosatida baholovchi tashkilotlar reytingini baholash va reytingini aniqlashning kompleks yodashuvi zarurati. Moliya-kredit tizimini strategic rivojlantirishning muammolari va ustuvor yoʻnalishlari mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy konferensiyasi 2024-yil 25-aprel materiallari to'plami. 91-95 b.
26. Tashpulatov G.T. Oʻzbekistondagi baholovchi tashkilotlar reytingi va renkingini baholashda kompleks yondashuvning qoʻllanilishi tahlili. "Aktuar moliya va buxgalteriya hisobi" ilmiy jurnali 2024, 4(04), b. 513-522.

SCIENCEPROBLEMS.UZ

IJTIMOIY-GUMANITAR FANLARNING DOLZARB MUAMMOLARI

№ 4 (5) – 2025

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro‘yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” mas’uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog‘och ko‘chasi, 70/10-uy. Elektron manzil: scienceproblems.uz@gmail.com

Bog‘lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).